

AZERBAIJAN

TÜRK
KÜLTÜR
DERGİSİ

REVUE PÉRIODIQUE DES TURCS D'AZERBAÏDJAN
TURKISH CULTURAL PERIODICAL
OF AZERBAÏDZHANIAN TURCS

YIL : 23 1974

Sayı : 210

MİLLÎ BAĞIMSIZLIK HAKKI

A. Vahap Yurtsever

Millî Bağımsızlık Hakkı bütün diğer hakları içerisine alan ve onlara gerçek şekil ve muhtevasını veren başlıca uluslararası hukuk kaidesidir. Millî Bağımsızlığın bulunmadığı bir ülkede, gerçek anlamıyla, ne insan hakları, ne sosyal eşitlik, ne ekonomik refah, ne yargı adaleti, ne düşünce hürriyeti, ne din ve vicdan huzuru, ne de güvenlik ve sürekli istikrar sağlanabilir.

Millî bağımsızlık hakkı o derece yüksek ve kutsal bir idealdir ki onun lüzum ve hakkaniyetini, müdafileri yanında, koyu muhalifleri ve düşmanları bile hiçbir zaman inkâr edememişlerdir. Tam tersine, hür milletleri kendi esaret ve boyundurlukları altına almak isterken bile, onlar, bu yüksek idealin gölgesine sığınarak ve tevil, tefsir yoluyla onu çiğniyerek, sömürü ve istilâ emellerini gerçekleştirmeğe çalışmışlardır.

Çağımızda bu iğrenç taktiğin en bâriz örneğini veren devlet, kendisine, sözde "Sosyalist -komünist- enternasyonalist -güçsüz milletlerin en sadık dostu ve müdafii- sömürü ve sömürgecilik sisteminin düşmanı" yaftasını takan müstevli ve emperyalist Sovyet Rusya devletidir.

Çarlık Rusya'sının istilâsına uğrayarak yüz yılı aşkın bir zaman içinde, diğer esir Türk İlleri gibi, hak ve hürriyeti uğruna silâhlı ve silâhsız her çeşit mücadele yollarına başvuran Azerbaycan Türklüğü dahi, Birinci Dünya Savaşının batıda ve doğuda vücuda getirdiği en karışık ve en ağır şartlar dahilinde kendi bağımsız ve eğemen öz devletini 28 Mayıs 1918 de kurmuş ve takriben iki sene yaşatmışken, 27 Nisan 1920 de bu sefer Kızıl Rusya'nın âni ve hâince saldırısı neticesinde yeniden boyunduruk altına sokulmuştur. Fakat, Azerbaycan Türklüğü, düşmanın üstün kuvveti ve dünya kamu oyunu şaşkırtıcı iki yüzlü manevraları karşısında, aslâ kendi yolundan ve haklı dâvasından şaşmamış ve Rus esiri diğer milletlerle birlikte 54 senedir, yılmadan ve usanmadan mücadelesine devam etmektedir. Esir Türk İlleri, hiçbir zaman Rusya'ya rengi ve kılığı ne olursa olsun, kendi toprakları üzerinde hak ve itibar tanımamış ve âsla tanımayacaklardır! Türk'ün Rus'la ne tarihî, ne kültürel, ne dil, din, gelenek ve görenekler bakımından hiçbir yakınlığı, benzerliği ve herhangi manevî bağlantısı ve ilişkisi olmamıştır ve olamaz da!..

Rusya ancak müstevli ve saldırgan bir kuvvet olarak Azerbaycan ve diğ er Esir Türk toprakları üzerinde hak iddiasında bulunmuştur. Ve böyle oldu ğ u içindir ki, bu topraklar üzerinde iddialarını ç arlık idaresinden tevarüs ettiğ i “kılıç hakkına” dayandıran Sovyet Rusya, giriştiğ i bütün taahhütlere ve dünya muvacehesinde Lenin ve Stalin’in imzaları ile daha 1917 senesi Ekim ihtilâlinin akabinde yayınladı ğ ı meş hür deklarasyonuna rağmen, belini iç ve dış düş manlarından bir parça doğ rultur doğ rultmaz, birer birer onları istilâ ederek kendi boyunduruğ u altına almıştır.

Yine bunun içindir ki, Sovyet ricali ve basını yeni bir “İhtilâl Doktrini” uydurarak, Esir Milletlerin kendi gönül rızaları ile Ç arlık Rusyası ile birleşmeyi kabul ettiklerini ve Rus devlet çatısı altında ileri bir kültüre ve medenî hayata ulaştıkları iddiası ile zaman zaman bu milletleri Rus boyunduruğ u altına soktukları meş ’um tarihi sahte törenlerle kutlamaya mecbur kılıyorlar. Asıl mûcidi Stalin oldu ğ u bilinen bu “doktrin” sonradan, 1968 senesi Ağ ustosunda Ç ekoslovakya’nın Sovyet kuvvetleri tarafından iş gali neticesinde, âsi sosyalist peyk memleketlerin iç iş lerine keyfi müdahale için tasarlanan mahût “Brejnev Doktrinine” temel teş kil etmiştir.

Hakikatte ise, gerek Ç arlık Rusyası, gerekse Sovyet Rus idaresi, Esir Milletlere (Kültür namına) topyekûn Ruslaştırma ve imha politikasından, çiftçinin ya malikâne sahiplerine veya devlet köleliğine mahkûm edilmesinden başka yeni hiç birş ey getirmiş değ iller.

28 Mayıs 1918 tarihli Azerbaycan İstiklâl Beyannamesi, Azeri Türklüğ ünün tâ 19. ncu asır başlangıcından Rus istilâsına karşı gerek silâhlı gerekse silâhsız askerî, siyasî, iktisadî edebî ve kültürel mukavemet savaşının her dalında günü gününe giriştiğ i cesur hamlelerin mesut bir neticesi olarak, hayata doğ an yeni bir devletin kâmilen demokratik, hümanist lâik, halkçı ve çağdaş uygarlık zihniyetini ifade etmektedir.

Bağımsız Azerbaycan Devleti, iki senelik kısa hayatında bu yolundan aslâ ş aşmamış, renkleri ve düş ünüş leri ne olursa olsun, tekmil siyasî ve kültürel kuruluşlara ve basına özgür ç alışma ve yayın yapma olanakları sağ lamış, sansür ve baskı girişimlerinden dâima kaçınmış, çeş itli milliyetlere, din ve mezheplere mensup azınlıkların Parlâmento’ya temsilciler seçme ve gönderme haklarını tanımış, komş u ülkelerle barış ve dostluk ilişkileri iç erisinde iş birliğ i kurmaya ç alışmış, aradaki ihtilâfları görüş me ve tartışma suretiyle ç özülemeye koyulmuş, fakat aynı zamanda meş rû haklarını ve öz topraklarını son gücüne kadar savunmuştur.

Memleket iç erisindeki muhalif veya düş man gruplaş maların kendi güç leriyle Azerbaycan devletini yıkmaya kudretleri yetemezdi. Nitekim, 1919 Mayıs ında, Kremlin’den aldıkları direktifle, Bakü petrol maden sanayiinde

genel grev tertibine teşebbüs ederek teknil petrol ürünlerinin Moskova'nın emrine sevk edilmesini talep eden bolşevik ve bolşevizan rus işçilerinin bütün çabaları, "Müsavat" parti teşkilâtının karşı propoğanda kampanyası sonucunda, Türk ve müslüman işçi topluluğunun tek bir vücut gibi hükümetimizi desteklemesiyle tamamen akîm kalmıştı. Hükümet, bu talebe karşı, Rusya da dahil, her istiyen devletle ticaret müzakerelerine girişmeğe âmâde bulunduğunu ve bedeli mukabilinde petrolü ihraç edebileceğini bildirmişti. Fakat Moskova'nın gerçek emeli, kendi malıymış gibi petrole sahip çıkmaktı.

Kezâ, yine Moskova'nın direktifi ile, aynı sene içinde Bakü'deki komünist elebaşları gizli bir karargâh kurarak darbe hazırlıklarına başlamışlardı. Fakat çok geçmeden Azerbaycan Millî Emniyet Teşkilâtı, komplocuları ve karargâhı keşfederek âni baskınla çoğunu ele geçirmişti. Yalnız karargâhın başkanı Mirza Davut Hüseyinof yakasını kurtararak saklanabilmişti.

Yakalanıp tutuklananlar arasında Çurayev, Anastas Mikoyan ve Ali Haydar Karayef de vardı. Karayef Azerbaycan Parlâmento'sunun üyesi bulunduğu dokunulmazlık hakkından istifade ederek ertesi gün salıverilmişti. Mikoyan ile Çurayev sınır dışı edilerek Gürcistan'a sürülmüştü.

Yine 1919 senesinde, Rus aslından olup Lenkeran bölgesinde daha Çarlık devrinde yerleştirilmiş bulunan Malakanlar devlet otoritesine boyun eğmek istemedikleri için, oraya askerî birlikler gönderilmiş, nizam ve asayiş tesis edilerek kanun hükümranlığı kurulabilmişti.

Bağımsız Millî Azerbaycan Devletini uğraştıran başlıca iç konulardan biri de, Karabağ ve Nahçıvan bölgelerimizdeki Ermeni azınlığının Taşnak Ermenistan'ın teşvik ve tahriki ile en müşkül anlarımızda isyanlar tertip ederek arkadan bizleri vurmaları olmuştur. Gerek Kuzey sınırlarımıza mürteci Denikin kuvvetleri dayanarak bir Rus gölü telâkki ettikleri Hazer Denizinde Azerbaycan harp gemilerinin dolaşamayacağı hususunda tehditkâr bir nota ile hükümetimize ihtarda buldukları günlerde, gerekse Kızıl Rusya'nın sessizce hududumuzu geçmeğe hazırlandığı sıralarda, Rus yardımına güvenerek kendi genişleme ve yayılma hülyalarını gerçekleştirmeğe çalışan Ermenistan, Kafkasya'nın birliğini ve dayanışmasını baltalıyarak, hep bu tarzda hareket etmiştir. Bu karşılıklı Rus-Ermeni işbirliği, ortada belirli bir gizli anlaşma olduğu zehabını uyandırmakta idi. Fakat ne Denikin'in onlara, ne de onların Denikin'e bir yardımı dokunamamıştı. Çünkü Kahraman Azerbaycan ordusu Karabağ ve Nahçıvan'da Ermeni saldırganlarını perişan ederek her iki bölgede millî eğemenliğimizi sağlamış bulunuyordu. Üstelik, Rusya iç savaşlarında yenilerek Hazer Denizi üzerinden geri çekilen Denikin kuvvetlerinin pek önemli bir kısmı, silahları ve malzemeleri ile birlikte Bakü limanında Azerbaycan hükümetine teslim olmuşlardı.

Fakat 27 Nisan 1920 Sovyet İstilâsı arifesinde durum tamamen değişmişti. Azerbaycan ordusunun kısmı küllisini güneydeki Karabağ bölgesine kendi saldırıları ile sımsıkı bağlayan Ermenistan, kuzey sınırlarımızın Rus-Bolşevik tecavüzüne açık kalmasını büyük ölçüde sağlamıştı. Ve böylece kendi topraklarının, daha sonra, ruslarca işgalini de kolaylaştırmıştı.

Bir yandan da genç Azerbaycan Cumhuriyeti, Osmanlı Hükümetinin harpte yenilmesi üzerine, her türlü destek ve himayeden yoksun kalan Kars ve Aras boyu Türk ve Müslümanlarını düşünmek zorunda kalıyordu.

Millî Azerbaycan Hükümetinin iştigal ettiği en önemli meselelerden biri de, beyaz ve kızıl her çeşit Rus istilâ hareketlerine tâ Büyük Şamil zamanından başlayarak maddî ve manevî bütün gücüyle kahramanca direnen kardeş Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini kendi yardımları ile ayakta tutmak olmuştur. Hatta bu maksatla özel bir teşkilât kurularak başına Enver Paşa'nın biraderi Nuri Paşa getirilmiş ve emrine gereken tahsisat ve askeri malzeme verilerek Kuzey Kafkasya'ya sevk edilmiş bulunuyordu.

Bundan başka, 1919 yılında Kuzey Kafkasya Hükümetinin emrine o zamanki Azerbaycan parası ile 50 milyon manat faizsiz ve süresiz kredi açılmış bulunuyordu ki bu meblâğ Millî Azerbaycan devlet bütçesinin sekizde birini teşkil etmekte idi. Ayrıca, iki devletin tek çatı altında birleştirilmesi ve böylece Rus emellerine karşı muhkem bir set vücuda getirilmesi dahi bahis konusu edilmekte idi.

Şanlı 28 Mayıs İstiklâl gerçeğini kimse Azerbaycan ve Türk tarihinden silemez. Bu kutsal tarih Rus esiri Türk İllerinin kurtuluşu yolunda atılan ilk cesur ve azimli bir adım olmuştur. İlk adımımızın o günkü uğursuz dünya şartları altında başarısızlıkla sonuçlanması ümitlerimizi ve cesaretimizi hiçbir zaman kıramaz. Yolumuz açılmış ve aydınlığa kavuşmuştur. Gücümüzü ve kudretimizi bir kere denemiştir. Halkımız ve Esir Türklük bolşeviklerin yalanlarını ve iki yüzlülüğünü elli küsür seneden beri iyice öğrenmiş ve kavramıştır.

Türklük bir bütün halinde ulus olarak yaşamak ve varlığını sürdürmek istiyorsa, hep el birliği ile güvenli ve mutlu bir istikbâlin kurulması için yapılan savaşın kat'i zaferle sonuçlandırılmasını sağlamaya çalışmalıdır. Gerçek ve sağlam millî varlık ve egemenlik ancak ve ancak bu yoldan tahakkuk ettirilebilir! Kardeş Esir Türk İllerinin özgürlük ve bağımsızlıklarına ulaşmaları yolundan!

● Halimiz maziden, atımız halden parlak olmalıdır.

İMAM ŞAMİL

28 MAYIS

AHET URAL

Her milletin tarihinde, Millî hasletlerini bilhassa temsil eden sembolleşmiş muayyen günler vardır; Bu günlerini içten duyarak kutlamakla onların delalet ettikleri kıymetleri daima korumak ve yaşatmak imanını taşıdıklarını gösterirler ve gelecek günler için daha kuvvetli olmanın manevi gıdasını alarak istikbale emniyetle bakmanın huzuru içinde milletçe bir bayram günü yaşarlar.

1. Dünya savaşının bitmesiyle mahkûm milletlerin sevinç ve ümit içersinde olduğu hatırlardadır. Rusya İmparatorluğunun çökmesiyle 28 Mayıs 1918 de Azerbaycan İstiklâlini ilân etmiş ve tarihte ilk Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Başta Azerbaycan Şurayı Millî Reisi ve Müsavat partisi lideri merhum Mehmet Emin Resulzade olmak üzere, diğer Azeri İstiklâlciler ve mücahitlerin İstiklâl uğrunda gösterdikleri fedakârlığın bu mesut neticesi bütün Türk Dünyasını sevindirmekle kalmayıp büyük devletler tarafından 12 Ocak 1920 tarihinde resmen tanınmıştı. İstanbulda kardeş Türkiyenin Üniversite salonunda bu münasebetle tertip ettikleri miting, Türklük namına en samimi tezahürlere vesile olmuştu. O zaman merhume Halide Edip Hanım üç renkli Azerbaycan bayrağını göstererek (ALLAH SANA BİR DAHA KARA GÜN GÖSTERMESİN) diye hitap ediyordu, aynı zamanda millî Azerbaycan Parlemtosu Türkiye'ye karşı minnettarlığının kaydı ile Azerbaycanın Hürriyet ve İstiklâli uğruna canlarını feda eden Anadolu kahramanlarına şükran duygularını izhar ediyordu. 28 Mayıs 1918 de ilân edilen Azerbaycan Cumhuriyeti sade bir Türk ilinin istiklâlinden ibaret olmayıp doğuda millî ve bağımsız Hükümet prensibini ilk defa tahakkuk ettirmek itibariyle de büyük olmuştur.

Tarihin en karanlık ve en acı günlerini yaşamış olan Azeriler, 56 yıl evvel bu gün üç renkli bayrağı parlamento binası üzerine dikerek millî şura reisi rahmetli Resulzade Emin beyin ifadesiyle (BİR DEFA YÜKSELEN BAYRAK BİR DAHA İNMEZ) demiştir. Ne yazık ki, İslâm ve Türk dünyasının bu ilk Cumhuriyetini, 27 Nisan 1920 de Ruslar, beynelmilel vaziyetten isti-

fade ederek işgal etti. Fakat bu işgal kolay olmadı. Azeriler istiklâlleri uğrunda on binlerce şehit verdiler.

Millî davasında ve bağımsızlığında musır olan Azerbaycan halkı, kuvvetini topluyarak tarihin vaad ettiği kurtuluş gününü sabırsızlıkla beklemektedirler. Beklenen Tarihi zaferden Azerilerin istifade edeceğine asla şüphe yoktur. Bunu Azerilere temin eden âmil onun 28 Mayıs'a olan samimi bağlılığıdır. Bu emniyetle ruhlanan esir ve mahkûm Azerbaycanın istiklâlîne tekrar kavuşacağına imanımız tamdır.

Yaşasın Azerbaycan İstiklâli, kahrolsun Rus İstilâsı!

SOLDUM - SARARDIM

M. Ali RESULOĞLU

25.9.1939

Varşova

Arkadaşlar gitti, ben geri kaldım,
Elem deryasına gömüldüm, daldım.
Bilmem görürmüyüm birde Yurdumu?
Galiba yolumu pek sarpa saldım.

Yurdum, evim, çok, çok, uzak buradan,
Yükseldi geçilmez sedler, aradan.
Vatan hasretiyle yıkıldım, yandım,
Od gibi yanıyor kalbim yaradan.

Esir Lehistan'da bende kahroldum,
Onun gibi dertle, elemle doldum,
Şu güzel ülke de soldu sarardı,
Ben de bu Ülkey'le beraber soldum.

● Azerbaycan Türk'ünün bugünkü ızdırabı, her esir Türk'ün ve her esir milletin ızdırabı gibi insanî, beşerî bir mefkûrenin ızdırabı demektir. Hakkın, adaletin, hürriyetin iniltisidir.

MİRZA BALA

AZERBAJYAN KÜLTÜR DERNEĞİ TOPLANTISINDA "ESİR TÜRK İLLERİ HER ZAMAN RUSYA'YA, RENGİ VE KILIĞI NE OLURSA OLSUN GASIP GÖZÜ İLE BAKMIŞTIR,, DENİLDİ

A. ERTUNGA

Azerbaycan Türklerinin 28 Mayıs Hürriyet ve İstiklâl Bayramı, Azerbaycan Kültür Derneği tarafından Türk—İş konferans salonunda düzenlenen bir törenle kutlanmış, "Şanlı 28 İstiklâl gerçeğini kimse Azerbaycan ve Türk tarihinden silemez. Bu kutsal tarih, Rus esiri Türk İllerinin kurtuluşu ve kuruluşu yolunda atılan ilk, cesur ve azimli bir başlangıç adımı olmuştur, Türklük bir bütün halinde ulus olarak yaşamak ve var olmak istiyorsa, hep el birliği ile korkusuz ve mutlu bir istikbalin kurulması için yapılacak savaşın kat'i zaferle sonuçlandırılmasını sağlamaya çalışmalıdır. Gerçek ve sağlam millî varlık ve egemenlik ancak ve ancak bu yoldan tahakkuk ettirilebilir. Bu yol, kardeş esir Türk İllerinin özgürlük ve bağımsızlığa ulaşmaları yoludur" denilmiştir.

Azerbaycan Kültür Derneği Genel Sekreteri Ahmet Karaca tarafından yönetilen toplantıda, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru, Eski Tarım Bakanı Bahri Dağdaş, Senatör ve Milletvekilleri, Profesör ve diğer Öğretim Üyeleri, Türkistan, İdil-Ural, Kırım, Kuzey Kafkasya ve Göçmen Dernekleri Federasyonu temsilcileri ile dernek mensupları ve büyük bir gençlik topluluğu hazır bulunmuştur.

MİLLİ BAĞIMSIZLIK HAKKI

Toplantıya Dernek Başkanı Feyzi Aküzüm açmış, başta Türklük Âleminin en bü-

yük Milliyetçi Lideri Atatürk ve Azerbaycan Milli Şûra Başkanı Mehmet Emin Rezulzade ve şehitlerimizin manevi huzurlarında iki dakikalık saygı duruşunda bulunduktan sonra özetle şunları söylemiştir:

"Azerbaycan Hürriyet ve istiklâl günü münasebetiyle toplanmış bulunuyoruz. Azerbaycan Türklerinin bu mesut dönemi ne yazık ki iki yıl sürmüştür. Fakat Azerbaycan Türklüğü, düşman ne kadar zalim ve gaddar olursa olsun, ne kadar zor şartlar içinde bulunursak bulunalım, istiklâl ve hürriyet mücadelesini bütün şiddeti ile yürütmektedir. Bu itibarla korkunç kızıl istila hareketi, komünist Rus sömürge oyunu milli güçler karşısında yıkılmaya mahkûmdur.

Barbar Rus faşizminin sömürge silahı olan komünizm, dünyamızı bir kan ve barut fıçısı haline getirerek saltanatını sürdürmek istemektedir. Fakat hızla değişen dünya karşısında komünizm emperyalizmi yıkılacak, Azerbaycan ufuklarında tekrar insanlara hürriyet, milletlere istiklâl güneşi parlayacaktır."

Dernek Başkanı Feyzi Aküzüm'ün açış konuşmasından sonra söz alan A. Vahap Yurtsever, millî bağımsızlığın olmadığı bir ülkede insan hakları, sosyal eşitlik, ekonomik refah, yargı, düşünce ve ibadet hürriyetinden bahsedilemeyeceğini belirterek özetle şunları söylemiştir:

"Millî Bağımsızlık Hakkı o kadar yüksek ve kutsal bir idealdir ki, onun lüzum ve hakkaniyetini, müdafileri yanında, koyu muhalifleri ve düşmanları bile hiçbir zaman inkâr edememişlerdir. Tam tersine, hür milletleri kendi esaret ve boyundurukları altına almak isterken bile, Komünist Rus emperyalistleri, bu yüksek idealin gölgesine sığınarak tevil ve tefsir yolu ile onu çığniyerek sömürü ve istilâ emellerini gerçekleştirmeğe çalışmışlardır.

Çağımızda bu iğrenç taktiğin en bariz örneğini veren devlet kendisine, sosyalist - Komünist - enternasyonalist - güçsüz milletlerin en sadık dostu ve müdafii - sömürü ve sömürgecilik sisteminin düşmanı) yaftalarını takan sömürgeci, müstevli ve emperyalist Sovyet Rusya devletidir. (Sayın Yurtsever'in bu mühim konuşması Dergi'mizin diğer sahifelerinde aynen yer almıştır).

SANAYİ ve TEKNOLOJİ BAKANININ KONUŞMASI

Daha sonra söz alan Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdulkerim Doğru, Türk milletinin büyüklüğü karşısında ona hitabetmenin zorluğu üzerinde durmuş ve özetle demiştir ki:

"— Türk milletinin sanat, edebiyat ve folklor alanında en büyük kaynaklarından birini, hiç şüphe yok ki, Azerbaycan teşkil etmektedir. Hiçbir milletin bu kadar büyük tarihi bir zenginliğe sahip olmaması bakımındandır ki, bu milletler, hiçbir zaman, Türk milletini anlayamamışlar veya anlamak istememişlerdir. -Türk-İslâm kültürü, tarihimizin bir aşamasını teşkil etmiştir. Türk milleti bugün esaret altında bulunan kardeşlerine yardım elini uzatacak, onların haklı davalarını savunacaktır. Bu hem insanî hem de millî vecibemizdir.

Azerbaycan Türkleri 54 yıldanberi müstevli düşmana karşı yılmadan ve bölünmeden mücadelesini sürdürmüştür. Bu Türk milletinin yiğitliğini gösteren binler-

ce örnekten biridir. Bugün yamyamların bile istiklâl ve hürriyete kavuşmaları davasını alkışlarken, dünyanın en necip milleti olan Türk milletinin bir parçası olan Azerbaycan ve diğer Türk İllerinin hakları olan bağımsızlığını tasvip etmeyecek bir dünyayı tasavvur edemiyorum."

AHMET KARACA'NIN KONUŞMASI

Daha sonra Azerbaycan Kültür Derneği Genel Sekreteri Ahmet Karaca söz almış ve şu konuşmayı yapmıştır:

"Sayın arkadaşlar, saygıdeğer konuklar, 28 Mayıs 1918, Azerbaycan Türklerinin Çarlık despotizminin yıkılması üzerine ilk Türk Cumhuriyetini kurdukları gündür. Bu milli gün, Rus mahkûmu milletlerin, özellikle Azerbaycan Türklerinin Çarlık idaresine karşı verdikleri şanlı mücadelenin, kanlı savaşların sonunda kazanılmıştır. Diğer bir yönü ile Türk milletinin engin tarihi boyunca kurduğu büyük imparatorlukların yanı sıra, Türk milliyetçiliğini siyasi bir program haline getirerek devlet hayatımızda Cumhuriyet denilen yeni görüşün, çağdaş anlayışın hakim kılınması bakımından bu milli gün daha da büyük önem kazanmıştır. Bizce 28 Mayıs Azerbaycan İstiklâl ve hürriyet gününün diğer önemli bir bölümü de burada düğümlenmiştir.

Bugün dünyanın dört bir köşesinde muhaceret hayatı yaşayan Azerbaycan Türkleri, 28 Mayıs istiklâl bayramını büyük bir coşkunluk içinde, büyük içtenlikle kutlamaktadırlar. Bugün Azerbaycanın Rus istilacıları tarafından kızıl zincire vurulmuş olmasına rağmen, onun hürriyet ve istiklâl kahramanı evlatları, kurşuna dizilmeleri, Sibiry'a'nın buzlu çöllerine sürülmeleri, ayaklarına taş bağlanarak Hazerin mavi sularına atılmaları pahasına, komünizmle, Rus istilacıları ile mukaddes savaşlarını sürdürmektedirler.

MÜCADELEDEN ÖRNEKLER

Azerbaycan Türklerinin İstiklâl ve hürriyete kavuşma mücadeleleri, benden

önce konuşan arkadaşım tarafından bütün açıklığı ile ortaya konulduğu için ben bunları tekrarlamıyacağım. Ben Bolşevik işgalini müteakip günümüze kadar sürdürülen mücadelelerden bazı örnekler vermekle yetineceğim.

Milli Azerbaycan davasının çözümü, Türklerinin tekrar hürriyet ve bağımsızlığa kavuşmalarında en büyük, en eskimez silâh hiç şüphe yok ki Türk milliyetçiliğidir. Zaten 28 Mayıs İstiklâl bayramımızın harcında, temelinde yatan ideoloji Türk Milliyetçiliği değil midir? Onun bayrağındaki renklerden, Hilalinden ve yıldızından fıskıran remiz Türkçülüktür, Türk milliyetçiliğidir, bestelenen marşlarda:

**Azerbaycan, Azerbaycan
Alkışladık Seni Candan,
Hilâl birken iki oldu,
Bizden selâm ikinciye.**

mısraları terennüm ediliyordu.

Bu itibarla sözlerime, Azerbaycan istiklâl ve hürriyetinin banisi büyük Türkçü Mehmet Emin Rezulzade'nin Türkçülüğün kaynağını ortaya koyan Türk milliyetçiliğinin dedesi olan Mir Ali Şir Nevai ile ilgili şu cümleleriyle devam etmek istiyorum:

Şehnamenin büyük yaratıcısı Firdevsi dünya durdukça yaşıyacak bu büyük eserini milli bir kaygıyla, mili kalıpta, Acem'i diriltmek için Farsça yazmıştır. Bu eseriyle o, Arap istilası ile çökmüş bulunan İranlılığı, edebi şekilde olsun, yeniden yaşatmıştır. Fars ananesini Farsça alarak canlandıran Firdevsî, milli bir şahsiyettir. O İran nasyonalizminin ideoloğu, ve Farsçoğlu farstır.

Buna mukabil, Muhakemet-ül Lügateyn adlı tanınmış eseriyle Türkçenin farsçaya üstünlüğünü isbat eden ve davasını belirtmek üzere, Fars edebiyatının ana kitabına eş, Çağatay Türkçesi ile, başarılı eser yazan Mir Ali Şir Nevai de edebi Türk Nasyonalizminin, Türk Milliyetçiliğinin dedesi ve Türkoğlu Türktür."

İşte Azerbaycan'da yürütülen mücadele, Türkçülüğün dedesi olan Ali Şir Nevai'nin yolunda ve izindedir. Bu konuşmamızda işte bunun geniş örneklerini vermeye çalışacağız.

BÜYÜK TÜRKÇÜ RESULZADE

Azerbaycan Türklerinin muhacerette yürüttükleri mücadele denilebilir ki Azerbaycan Milli yeraltı hareketinin, büyük lider Mehmet Emin Rezulzade'yi hür dünyaya geçirmesini sağlanması ile başlamış, serpilmiştir. Türk Ademi Merkeziet Milli Müsavat Partisi lideri, Azerbaycan Milli Şûra Reisi Rezulzade'nin İstanbul'a ayak basması ile muhaceretin mücadele hareketi alevlenmiş; çıkarılan Yeni Kafkasya dergisi ile komünist Rus emperyalizmine karşı savaş açılarak hür dünyanın dikkati çekilmiştir. Rezulzade son nefesine kadar elinde milliyetçilik silahı olduğu halde milli mücadelesine devam etmiş, büyük Türklük âlemine olduğu kadar Azeri Türklerine de en salim yolun Türkçülük yolu olduğunu göstermiştir.

Mehmet Emin Rezulzade, Milli Tesanüt adlı makalesinde günümüzün milli görüşünü yansıtmaları bakımından da önem taşıyan şu fikri ortaya koymuştur:

Ne ferdi mülkiyetle şahsi mülkiyetin mutlakiyetinden doğan kapitalist anarşive sermaye istibdadı, ne de insanları benliğinden çıkararak bir köle ve makine haline getiren Komünizm esareti. Ne mutlak liberalizm, ne de mutlak kollektivizm. O halde: İkisini telif eden solidarizm-Milli tesanüt.. Tesanütçülükte asrî medeniyetin esasını teşkil eden hürriyet, şahsi teşebbüs ve mülkiyet esasları bakidir. Fakat aynı zamanda devlet, mutlak liberalizmde olduğu gibi, fertler, sınıflar ve zümreler arasındaki münasebet ve mücadelelere lâkayd, sırf zabıta vazifesiyle mükellef bir müessese değildir. Bu sistemde hürriyet de, mülkiyet de mutlak değil, maşrutlılar. Şart ise, umumun menfaati ve devletle milletin selametidir.

Madem ki biz milliyetçiyiz, madem ki biz milli devlet istiklâlini müdafaa ediyoruz, bizim için ne kozmopolit liberalizm ve ne de enternasyonal sosyalizm veya komünizme tahammül caiz olamaz. Müdafaa ettiğimiz ve edeceğimiz yegâne sosyal sistem milli tesañüt sistemi, yani solidarizmdir.”

İLKİN YALVAÇLAR SONRA ŞAİRLER

Sayın arkadaşlar, müsaade ederseniz 900 yılın ötesinden yolumuza ışık tutan büyük şair Genceli Nizami'nin şu kıt'asını okumak istiyorum.

**Şairlikteki esrar perdesi,
Yalvaçlığındır o bir gölgesi,
Tanrı huzurunda sıra tutmuşlar,
İlkin yalvaçlar sonra şairler.**

Büyük şairimiz milletleri, insanları aydınlatan, onları tanrının selametine ulaştıran peygamberlerin yanında şairlerin, yazarların, bilim adamlarının bir kelime ile aydınların saf bağladığını çok veciz bir şekilde ortaya koyuyor. Evet büyük şairimiz aklıdır, Milli Azerbaycan davamızda, bu Türklük davamızda, bütün teröre, baskıya, imha politikasına rağmen canlarını ortaya koymaktan çekinmeyen şairlerimiz, yazarlarımız, bilim adamlarımız pek fazladır. O kadar fazladır ki, rahat yatağında, elinin gününün içinde hahyata gözerini yuman bu millet hadimlerini göstermek mümkün değildir. İşte bunun içindir ki, bu aziz şehitlerimizden, bu fikir kahramanlarımızdan söz açmak istiyorum. Sibiryaya tundurularına, bolşevik cellatlarının kanlı kılıçlarına, işkence aletlerine, temiz kanları ile Azerbaycan Türklerinin istiklal ve hürriyet mücadelesini yazan, her türlü zulüm ve işkenceden yılmayarak hürriyet perisinin efsunkâr güzelliğinde milletin aydınlığa, bağımsızlığa kavuşmasını isteyen kahramanlarımızdan söz açmak istiyorum. Şu anda kulağıma sibiryanın buzlu ceheneminde ecel camını içmiş, şair Ali Yusuf'un, Azerbaycan toprağında hürriyet ve istiklâl ateşinin yeni baştan bütün azame-

tiyle parlamak üzere olduğunu dile getiren şu mısraları fısıldanıyor:

**Dediler ki Azerbaycan Türklerinin
İlinde,
Eski Ateş yeni baştan alevlenmiş,
çoşmuştur.**

**Evet. evet bir gün şarka kâbe olan bu
ülke,**

**Gene bir gün ateşiyle, aleviyle
yanacak.**

**Bütün Turan, Oğuz nesli, hatta
bütün şark belke,**

**Gene onu takdis ile ziyaretgâh
yapacak.**

**Ey Türkoğlu, seni tanrı şarka hadi
gönderdi,**

**Yatmış yurdu kardeş gibi dirilt,
kaldır, uyandır,**

**Yüreğinde sönmüyecek bir hakiki od
yandır.**

Evet, aziz şehit şairimizin Azerbaycan Türk'ünün, gençliğinin gönlünde yandırdığı bu ateş tutuşmuştur. Mücahitlerimiz vatan uğrunda ölüme güle oynaya koşmağa devam etmektedirler. Düşmanın sindirme hareketi onlara birer eylenti gibi gelmiştir. 27 Nisan'da İlk Türk Cumhuriyeti Azerbaycan'ın sovyet istilacıları tarafından işgali üzerine, Azerbaycan aydınları derhal harekete geçerek teşkilâtlanmışlar, komünist Rus istilacılarını kovmanın çarelerini aramışlardır.

200 MİLLİ HAREKETLERİ

Komünist Ruslar, milli yeraltı faaliyetini keşfetmeleri üzerine, bir yoketme politikası gütmüşler, mücahitlerimizi, köylülerimizi, işçilerimizi, aydınlarımızı, ya kurşuna dizmişler veya sibiryanın buzlu çöllerinde ölüme terketmişlerdir. Bizzat komünistlerin itiraflarına göre 1920-24 yılları arasında Azerbaycan Türkleri 53 defa elde silah zalim düşmanı yurtlarından kovmaya kalkmış, bu milli hareket her defasında kanla bastırılmıştır. İstiladan bu yana bu kabil milli hareketler 200'den fazla olmuştur.

Size bu milli yeraltı hareketlerinin genel sekreteri olan milli şair Cafer Cabbarlı'nın zindanda iken yazdığı bir şiiri taktim etmek istiyorum. Cabbarlı Azerbaycan da birgün istilanın defolup gideceğini adlin zulme galip geleceğini belirterek şunları söylemiştir:

**“Subh açılır, gün doğuyor her seher,
Ah sen, ey mahbesi virane, sen,
Birce ışıklanmaz imişsin meğer?!
Mende günah yok, onu bilmezmişen**

**Siz ey kara, ey vehmli divarlar,
Adli niçin perdeleyirsiniz müdam?
Ey kara zencir, ey ağır halka, sen
Çatla, niçin zulme edersen devam?**

**Ey melekemövt, gel al canımı,
Şimdi ki, zulm adli tebah eyleyir.
Öldür, evet öldür, olum rahat, ah!
Kimdir? O hatif, ne hoş söylenir:**

**- Sabır eyle, bahtımla bir az kıl medar,
Mahbesi, hürriyet eder tar-mar,
Zulm inecek, adı olacak payıdar.”**

Ahmet Karaca, daha sonra Hüseyin Cavit, Ahmet Cevat Ahuntzade, Gültekin Mikayıl Müşfik, Seyit Hüseyin Sadık gibi tanınmış edip, şair ve yazarlarımızın ölümüne mahkûm edildiklerini, bunların tek suçlarının birer türk milliyetçisi olduklarını söylemiş, bazı eserlerinden örnekler vermiştir. Bütün teröre rağmen yetişen yeni yazar ve şairlerimizin de bu örnek insanların canları ve kanları ile çizdikleri milliyetçi yolu tuttuklarını belirterek sözlerini şöyle tamamlamıştır:

Azerbaycan Türkleri, Çarlık İdaresine karşı açtıkları savaşlarda olduğu gibi, bolşevik Rus istilacılarını da elde silah karşılamışlar, asker, memur, aydın, işçi, köylü olmak üzere milyonları aşan evladını şehit vermiştir. Her türlü hürriyetten yoksun olmalarına, yarım asırdanberi yeraltı ve yerüstü bütün zenginliklerinin sovyet sömürücüleri tarafından sömürülmesine rağmen, Azerbaycan Mücahitleri, son komünist Rus istilâsı vatan topraklarından

kovuluncaya kadar, bu haklı savaşlarına devam edeceklerdir.

İNSANLIĞIN SAVAŞI

Bu savaş Azerbaycan Türklerinin olduğu kadar, hür insanlığın da savaşdır. Yeryüzünde tam, anlamı ile gerçek hürriyetin, gerçek milli bağımsızlığın hakim kılınmasını, insanların insanlar, milletlerin milletler tarafından sömürülmesini istemiyen bu savaşın içinde olan bütün aydınları, işçileri, köylüleri, ilim adamlarını Azerbaycan Türklerinin bu kutsal hürriyet ve bağımsızlık savaşına katılmaya çağırıyorum.

Ayrıca şair, edip, yazar, ilim adamını, basın mensubu ve bütünüyle gençlerimize sesleniyorum: Dünyanın şu veya bu köşesinde hürriyet ve bağımsızlık mücadelesi veren milletler kadar, sizin kan kardeşiniz, can kardeşiniz olan Azerbaycan, Türkistan, idil-Ural, Kuzey Kafkasya ve Kırım Türklerinin hürriyet, bağımsızlık, yok olmaktan kurtulma savaşında, siz de görev alın, bu Türklüğe, insanlığa hizmet mücadelesinde onların seslerine ses verin, yalnız olmadıklarını, saflarında imanlı bir milletin yer aldığını gösterin.

Düşman ne kadar zalim olursa olsun, ne kadar kuvvetli görünürse görünsün, onun en büyük zaafı, onu güçsüzlüğe iten en büyük faktör, hiç şüphe yok ki, bugün bağımsızlık ve hürriyet mücadelesi içinde bulunan 70 milyonluk büyük Türk topluluğu teşkil etmektedir. Kahrolsun kızıl istila hareketi, yaşasın Türk İllerinin özellikle Azerbaycan Türklerinin 28 Mayıs hürriyet ve istiklal bayramı.”

Prof. Dr. TAHİR ÇAĞATAY'IN KONUŞMASI

Daha sonra Türkistan Liderlerinden büyük sosyoloğ Prof. Dr. Tahir Çağatay, yaptığı konuşmada, 28 Mayıs'ın Türk topluluğu bakımından önemine işaret etmiş ve özetle şunları söylemiştir:

“— Sovyet rejimi, Çarlık rejiminden de zalim ve gaddar olarak milletlerin

BAKİNSKİY RABOÇİY'e CEVAP

(Geçen sayıdan devam)

Kalinin, sözde, Rusya'nın Cumhurbaşkanı mevkiinde bulunuyor, fakat fiiliyatta iç ve dış her hususta Parti Genel Sekreteri Stalin'in emri ve direktifi altında çalışıyordu. Nitekim, bugünkü Sovyetler Birliği Devlet Başkanları dahi Parti Genel Sekreteri ve başbakanından sonra üçüncü mevkii işgal etmektedir. Böylece Dr. Nerimanof, emirkulu Kalinin'in yardımcılarında biri payesine yükselmiş bulunuyordu.

1925 senesinde Dr. Nerimanof'un siyasî hayatının 30. yıldönümü törenle kutlanmıştı. Bu törene kalabalık heyetler gönderen Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Kuzey Kafkasya, Tataristan, Kırım ve Başkırdistan Sovyet Cumhuriyetleri, Nerimanof'a karşı muazzam sempati, dostluk ve bağlılık tezahürleri yapmış ve adeta kendisini Sovyet Rus liderlerine karşı el üstüne yükseltmişlerdi. Komünistler de dahil, Türk ve Müslüman bilcümle delegeler, ona karşı bağlılıklarını her vesile ile göze çarptırmışlardı. Moskova idarecileri beklenmedik bu hararetili gösterilerden adamakıllı kuşkulanmış olacaklar ki, Nerimanof'a karşı eskiden de hiç eksik olmayan güvensizlikleri bir kat daha artmış bulunuyordu. Üzerinden daha bir hafta geçmeden Moskova gazeteleri günün birinde Nerimanof'un ani bir kalp sektesinden öldüğünü haber verdiler. Acaba öldü mü, öldürdüler mi? Bunu yalnız o devrin Sovyet idarecileri bilebilirler!.. Bizce bu olay o zaman olduğu gibi bugün dahi çözülmesi güç bir sır olarak kalacaktır.

Stalin devrinde Nerimanof'a karşı Azerbaycan'da bazı yerli komünist idareciler tarafından geniş husumet kampanyası açılmıştı. Gazetelerde çıkan yazılarda ve o meyanda bizzat "Bakinskıy Raboçiy'de ona sağ eğilimli, gerici ve tahrifci damgası vurulmakta idi. Bu düşmanlık propagandası Kruşçef devrine kadar sürüp gitti. Ancak ondan sonradır ki, Dr. Nerimanof'un itibarı sözde iade edilmiştir. Aleyhindeki husumet kampanyası sürüp giderken adına izafe edilmiş bulunan bütün kuruluşlar ve mahaller isim değiştirmişti. Ve eserleri sahnelerde gösterilmemeğe başlanmıştı. Fakat bugün Azerbaycan'da yeniden Nerimanof'tan ara sıra bahsedilmektedir. Amma, yarı ağızla ve samimiyetten büsbütün uzak olarak yapılan bu övgüler, uzun

yıllar boyunca onun hakkında öne sürülen ağır ithamları hiç de silememektedir.

Söz Nerimanof'tan açılmışken, O'nun iki üç teşebbüsünü de burada zikretmeden geçemeyeceğiz. Nerimanof, 1920-1921 yıllarında, yani daha hükümet başkanı iken, o güne kadar Azerbaycan'da kullanılmakta olan Arap alfabesine karşı geniş bir kampanya açılmasına önyak olmuştu. Şunu söylemek icap eder ki alfabe değiştirilmesi hareketi Azerbaycan'da daha büyük üstad Mirza Fethali Ahundzade tarafından 19. yüzyılın sonlarına doğru başlatılmıştır. Büyük dramaturg, edebiyat sahasında kıymetli eserler vermiş olduğu gibi, kültürel ve sosyal hayatta dahi geniş reformlar fikrini öne sürmüştü. Önce Arap alfabesinin Türk dilinin özelliklerine göre tâdil ve islâhını, bu netice vermeyince de Latin harflerinin kabul ve tatbikini teklif etmişti. Bu düşüncelerinin gerçekleştirilmesinde başka kardeş islâm memleketlerinin işbirliğini sağlamak amacıyla ilkin İstanbul'a, sonra da Tahran'a kadar giderek ilgili hükümet makamlarına tekliflerde bulunmuştu. Gayesi, münferit değil, birlikte hareket etmektir.

Mirza Fethali'den sonra, Millî Azerbaycan devrinde dahi, Başbakan Yardımcısı Hudadât bey Melikaslanof ve "Ahrar" Partisine mensup milletvekillerinden Abdullah Efendizade, birer proje hazırlayarak lâtin alfabesini kabul ettirmeğe çalışmışlardı.

Arap alfabesinin Türk dilinin özelliklerine uymadığı şüphe götürmez bir hakikattir. Bu teşebbüs ergeç kesin bir sonuca bağlanacaktı. Fakat, bütün bu teşebbüslerde asıl nazara alınacak nokta, Türk dilinin ve Türk kültürünün birliğini ve bütünlüğünü korumaktır.

Nerimanof, yazar olmakla beraber, dil ve edebiyat uzmanı değildi. Arap alfabesinin kusurlarını ve halkın kültürce ilerlemesi için arzettiği güçlükleri elbette bilirdi ve bu bakımdan gayet tabii kendi memleketine ve iline yararlı olmasını isterdi. Fakat Sovyet uydusu bir hükümetin başı olarak karar ve hareket serbestisine malik değildi. Alfabenin değiştirilmesi ve alacağı şekil için Moskova'nın muvafakatı başlıca şart idi. İlk önce bunu öğrenmek gerekiyordu.

Moskova, Arap alfabesinin atılarak, yerine Lâtin harflerinin kabulünü prensip itibariyle kabul etmişti. Fakat, içinde, bunu geçici bir aşama olarak düşünüyordu. Nerimanof ve etrafındakiler, bunun farkına varamamışlardı. Fakat başta Mirza Bala, Azerbaycan İstiklalcileri, bugüne kadar olup bitenleri o zaman görebilmişlerdi: Lâtin alfabesi bir süre uygulanacak, daha sonra kaldırılarak yerine Rus - Kirill harfleri konacaktı.

Nerimanof, alfabesinde reform teklifini Azerbaycan kamuoyuna kabul ettirebilmek için eski Parlâmento binasında aydınlarımızı umumi toplantılara

davet ederek geniş bir propaganda kampanyası açmıştı. Komünist basın-
da dahi bu hususta teşvik edici yazılar çıkmakta idi. Umumi toplantılarda
Nerimanof'un teklifine karşı, başta yine Mirza Bala olmak üzere, Azerbay-
can İstiklâlcileri dikilmişlerdi. İstiklâlciler reforma karşı değillerdi. Fakat
bunun bütün Türk dünyası ile birlikte yapılmasını ve ayrıcılıktan kaçınılma-
sını istiyorlardı. Türk illerinin görüşü henüz alınmamış olduğu için aydınla-
rımız ilk adım olarak Arap alfabesinin Türk dilinin ihtiyacına göre islâh
teklifini öne sürüyorlardı.

Lâtin alfabesinin sözcülüğünü başlıca surette eski öğretmenlerimizden
merhum Ferhat Ağaoğlu yapmakta idi. Gerçekten bu zat, Arap alfabesinin
eksiklikleri hakkında inceden inceye geniş etütler yapmış ve bu hususta
sonradan ayrıca mufassal bir kitap da neşretmiş bulunuyordu. Ferhat Ağ-
oğlu'nun komünistlikle bir ilgisi yoktu. Tam tersine 1918 senesi 31 Mart
fâciasında Bolşevik-Taşnak haydutlarına karşı elde silâh olarak döğüşmüş
olduğu için bütün hayatı boyunca aksak kalmaya mahkûm olmuştu.

(Devam edecek)
“Azerbaycan”

YURT İÇİNDE ve YURT DIŞINDA BULUNAN ABONE, ÜYE ve YURTTAŞLARIMIZA!

Bu gün Dünya'da hür ve mustakil Azerbaycan dâvasının tek müdafii
bulunan “Azerbaycan Türk Kültür Dergisi”, 1952 senesinden beri binbir
güçlülere ve maddî sıkıntılara katlanarak kutsal vazifesini hiç yılmadan
ve usanmadan devam ettirmektedir. Vatanın tek sesi bulunan bu hürriyet
meş'alesini yaşatmak ve desteklemek hepimizin yurt ve vicdan borcudur
Her türlü menfaat şaibesinden uzak bulunan bu mukaddes dâvayı ve onun
bayraktarını yaşatmak ve desteklemek hepimize ve hepimize düşen millî
vazifedir. Lütfen bu yolda maddî ve manevî yardım ve desteklerinizi bizden
esirgemeyiniz!

Yapacağınız en küçük yardım, Dergimizin devamına ve daha iyi bir şe-
kilde neşrine hizmet edecektir. Bağışlarınız ve yardımlarınız takdirle ve
şükranla dergimiz sayfalarında yer alacaktır.

Derin Saygı ve Teşekkürlerimizle

Adresimiz şöyledir :

Azerbaycan Kültür Derneği,
Posta Kutusu No. 165 Ankara - Türkiye